

УДК: 327.39(6)

СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО «НАЙЧИСЛЕННІШИХ ДЕМОКРАТІЙ СВИТУ»: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Володимир Головченко

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут міжнародних відносин, кафедра міжнародних відносин і зовнішньої
політики
вул. Мельникова, 36/1, 04119, м. Київ, Україна
e-mail: Holovchenko@ukr.net*

В статті проаналізовані геополітичні підстави формування відносин стратегічного партнерства між Республікою Індія і США, розглянуті головні етапи його становлення та окреслені перспективи розвитку в умовах глобалізації. Особливої уваги надано з'ясуванню значення досвіду налагодження індійсько-американського партнерства для України.

Ключові слова: зовнішня політика, міжнародний тероризм, ракетно-ядерна програма, стратегічне партнерство.

Відсутність України в переліку офіційних кандидатів на вступ до Європейського Союзу (Македонія, Туреччина, Хорватія) й навіть тих держав, які лише подали відповідну заявку та визнані потенційними претендентами (Албанія, Боснія і Герцеговина, Сербія, Чорногорія, Ісландія), а також досить розмиті перспективи «Європейської політики сусідства» та її продовження - проекту «Східного партнерства», зволікання з укладенням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС – усе це актуалізувало у вітчизняному міжнародно-політичному дискурсі увагу до країн «третього світу». Власне, зацікавленість «новими індустріальними державами» всіх чотирьох хронологічних хвиль – від «азійських тигрів» до Бразилії, Малайзії, Індії, Туреччини й КНР, уже мала місце десять років тому, після переобрання на другий президентський термін Л. Кучми й повторного призначення в жовтні 2000 р. на посаду міністра закордонних справ України А. Зленка.

Тоді новий курс на економізацію зовнішньої політики України набув ємкої формули – «на Захід через Схід», а нині згадані держави посіли чільне місце серед дискутованих пріоритетних напрямків діяльності вітчизняної дипломатії ще й з огляду на істотні зміни в розстановці сил на планеті внаслідок глобальної валютно-фінансової кризи 2008-2009 рр. За оціночними підсумками розвитку світової економіки в чи не найважчому після Другої світової війни 2009 р. серед «великої двадцятки» позитивні темпи приросту ВВП продемонстрували саме КНР (+ 8,7 %), Республіка Індія (+ 6,5 %) та Індонезія (+ 4,5 %) [5].

Патріарх американської дипломатії Г. Кіссінджер, торкаючись 12 січня 2009 р. на шпальтах «The International Herald Tribune» стратегічних пріоритетів зовнішньої політики США в умовах світової кризи, прямо наголосив, що сучасне покоління

керівників Сполучених Штатів і КНР здатне трансформувати взаємини цих держав у «проект спільної долі», аналогічний Північноатлантичному альянсу по завершенні Другої світової війни. Але такий проект, наголошує найавторитетніший представник міжнародного неореалізму, обов'язково повинен включати й Індію, Індонезію, Японію, Південну Корею, Австралію та Нову Зеландію [2]. Тому певні уроки формування індійсько-американського партнерства могли б стати в нагоді вітчизняній дипломатії, оскільки є повчальними в сенсі дотримання й захисту обома сторонами власних національних інтересів.

По успішному для нього завершенні «холодної війни» Білий дім швидко оцінив важливість залучення до глобалізаційних процесів південноазійської країни, де мешкає більш, ніж шоста частина людства (на липень 2009 р. – 1157 млн. чол. із 6790 млн. чол. населення планети). В офіційного Вашингтона були й інші мотиви для проведення активної політики в субконтиненті, враженому хронічним цивілізаційним конфліктом між Індією й Пакистаном, що до того ж супроводжувався продовженням громадянської війни в Афганістані. В стратегічних інтересах США було й глибоке інвестиційно-торгівельне проникнення на ринки країн Південної Азії, й збереження та зміцнення інститутів «вестмінстерської моделі» представницької демократії в Індії та на Шрі Ланці, й недопущення повномасштабного регіонального конфлікту (ймовірно, із застосуванням ракетно-ядерної зброї).

До мотивів встановлення Сполученими Штатами стратегічного партнерства з Індією можна віднести й потребу протидіяти зростаючій потужі КНР, а також недопущення «розповзання» ядерної зброї поза межі Південної Азії в нестабільні країни, передусім «вісі зла». Зрештою, після трагічних подій 11 вересня 2001 р. на порядку денному постала глобальна кампанія боротьби з міжнародним тероризмом, значна частина якої припадала на Афганістан і Пакистан. А Республіка Індія залишалася однією з небагатьох країн «третього світу», де, згідно опитувань громадської думки, більшість населення продовжувала позитивно ставитися до США.

Уряд ідеологічно близької до американських республіканців правонаціоналістичної «Бхаратія джаната парті» (БДП, Індійська народна партія), що була при владі в 1998-2004 рр., вирішив зробити крок назустріч новообраному американському президенту, підтримавши ініціативу Дж. Буша-молодшого щодо одностороннього виходу США з Договору ПРО 1972 р. В Індії відчували, що, допомагаючи Білому домові змінити світові правила ракетно-ядерної поведінки, можна добитися чималих зовнішньополітичних поступок із його боку в питанні дотримання режиму нерозповсюдження. Тим паче, що вже в перші дні на новій посаді держсекретар США К.Пауелл наголосив, ніби «Індія має необхідний потенціал для того, аби підтримувати мир на просторах величезного Індійського океану та на його периферії, а це відповідає національним інтересам США».

Такі реверанси в бік офіційного Нью-Делі означали, що адміністрація Дж. Буша-молодшого була готова забути про санкції, накладені на Індію за ядерні випробування в штаті Раджастхан 11 і 13 травня 1998 р., й перейти до якісно вищого рівня відносин. Проблема ж гарантування максимальної безпеки ядерних об'єктів Пакистану набувала особливої актуальності в світлі того, що чимало оперативників Міжвідомчої служби розвідки ісламської республіки й надалі підтримували зв'язки з активістами руху «Талібан», а в горах Північно-Західної прикордонної провінції переховувалися лідери фундаменталістів і, можливо, особисто Усама бін Ладен.

Тому Білий дім почав виявляти більший інтерес до Кашмірської кризи, щоб не допустити масштабної індійсько-пакистанської війни, але офіційна позиція США залишалася незмінною: конфлікт має вирішуватися шляхом двосторонніх переговорів з урахуванням побажань та настроїв місцевих мешканців. При цьому США закликали індійську владу поважати права людини в Кашмірі, а Пакистан – існуючу з 1 січня 1949 р. лінію контролю за припиненням вогню. Отже, пропонуючи власні «добрі послуги», США намагалися створити в Південній Азії так звану «стратегічну стабільність», за якої можливість великого конфлікту між Індією та Пакистаном буде мінімальною.

Небезпека останнього стала очевидною після трагічних подій 13 грудня 2001 р. (тобто, в розпал «антитерористичної операції» США та їхніх союзників в Афганістані), коли півдесятка терористів з екстремістських ісламських організацій «Лашкар-е-тайяба» («Легіон правовірних») і «Джаіш-е-Мухаммад» («Армія пророка Мухаммеда»), які базувалися в Пакистані, здійснили напад на будинок парламенту в Нью-Делі. Тоді всі бойовики були знищені, однак загинули і дев'ять охоронців, тому Індія в жорсткій формі зажадала від Пакистану заборони на діяльність подібних угруповань. Одночасно індійська далекобійна артилерія поновила обстріл позицій кашмірських сепаратистів, оголошених регулярними пакистанськими військами.

Весною наступного року з обох боків міждержавного кордону було сконцентроване більш, ніж мільйонне угруповання військ (750 тис. індійських і більше 250 тис. пакистанських), Індія і Пакистан опинилися на грані ракетно-ядерної війни. Ситуація ставала вкрай загрозливою, оскільки, не маючи можливості конкурувати з Індією за людським потенціалом (населення Пакистану на літо 2009 р. становило близько 174,6 млн. чол.) і в області звичайних озброєнь, Ісламабад припускає можливість застосування ракетно-ядерної зброї у відповідь на напад ворога, навіть якщо той використає лише звичайний компонент збройних сил. Тільки зусиллями світової спільноти й, насамперед, американського президента та британського прем'єра до літа 2002 р. протистояння вдалося розрядити.

Але США опинилися ніби «між двох вогнів» (як і у випадку з Тайванем та КНР після встановлення з Білим домом із Пекіном дипломатичних відносин 1 січня 1979 р.): з одного боку, співпраця з Пакистаном була ключовим елементом в американській стратегії боротьби з міжнародним тероризмом в Азії, а з іншого – Пакистан звинувачували в тому, що він сам здійснював зі своєї території теракти проти Індії – іншого важливого партнера у війні зі «світовим злом». В цій складній ситуації Білий дім пішов на деякі заходи, щоб не погіршувати взаємини з обома країнами одночасно. По-перше, Індії через дипломатичні канали було повідомлено, що у війні з тероризмом з боку США не буде практикуватися жодних «подвійних стандартів». По-друге, одіозні організації моджахедів, що базувалися на території окупованого Пакистаном «Азад Кашміру» («Вільного Кашміру»), були внесені держдепартаментом США до переліку терористичних. Вже влітку 2002 р. перший заступник держсекретаря й спеціальний представник держдепартаменту в справах Південної Азії Р.Армітидж отримав згоду пакистанського президента П. Мушаррафа на припинення транскордонного тероризму.

А міністр оборони Індії Дж. Сінгх під час офіційного візиту до Вашингтона в жовтні 2001 р. беззастережно підтримав створення антитерористичної коаліції, посилаючись на власний досвід боротьби з ісламськими терористами в Кашмірі.

Наступного місяця Дж. Буш-молодший та індійський прем'єр А. Ваджпаї оголосили у Вашингтоні про стратегічне партнерство між країнами. Тоді символом їхнього зближення стала динамічна військово-технічна співпраця, чого не спостерігалось з часів індійсько-китайського збройного конфлікту в Гімалаях у вересні - жовтні 1962 р. Втіленням такого партнерства стала підписана за підсумками самміту Міждержавна угода про регулярні консультації в сфері оборони, спільні військові навчання і продаж американської техніки.

З того часу військове співробітництво в цій галузі набуло динамізму, вже в травні 2002 р. індійські й американські десантники провели спільні навчання в районі Агри (штат Уттар-Прадеш), через рік аналогічні виправи відбулися на Алясці (США). Тоді ж, після шестирічної паузи, в Індійському океані були поновлені спільні навчання ВМС обох держав (за участю ядерних підводних човнів) під кодовою назвою «Малабар – 2003». Ці заходи справили певний психологічний тиск на керівництво КНР, а американські експерти спромоглися ближче познайомитися з найсучаснішою російською бойовою технікою, яка є на озброєнні Індії. Водночас США після сорокарічної перерви розпочали невеликі поставки зброї Індії, а Конгрес вніс поправку до відповідного закону, що дозволяла індійській армії купувати зброю вартістю до \$ 14 млн. без його попередження. Разом із тим, співпраця в сфері антитерористичної боротьби тривалий час мала швидше теоретичний характер, оскільки США зі стратегічних міркувань відмовлялися чинити тиск на Пакистан, щоб той закрити мережу таборів з підготовки сепаратистів (яких індійська сторона прирівнює до терористів) на території «Азад Кашміру».

І все ж Індія, що разом із пострадянськими республіками Центральної Азії підтримала антиталібівський «Північний Альянс», зуміла посилити свій вплив на проамериканський режим Х. Карзая в Кабулі. А встановленню стратегічного рівня американсько-індійських взаємин сприяла й індійська трудова діаспора в США, що за чисельністю значно переважає пакистанську і є третьою групою азійського за походженням населення наддержави - після в'єтнамців та філіппінців. До того ж вона задіяна у високотехнологічних галузях економіки, передусім у «Силіконовій долині» Каліфорнії. В. Клінтон якось зазначив, що такі індійські американці, як Вінод Дам (винахідник процесора «Pentium») та Сабір Батія (творець e-mail) зробили для становлення індійсько-американських відносин не менше, ніж офіційна влада обох країн. Не дивно, що в 2002 р. 80 індійських сенаторів об'єдналися в групу «Індійсько-американський форум», яка займається просуванням співпраці зі США. В аналогічній американській групі в 2003 р. налічувалося вже 163 члена Палати представників Конгресу США, що взагалі припинив ухвалювати критичні стосовно Індії резолюції.

З іншого боку, партнерські відносини обох країн ускладнювала певна несумісність окремих інтересів, зумовлена особливостями зовнішньої політики Індії. По-перше, – її тісні контакти з Іраном, який був об'єктом політики «подвійного стримування» (разом з Іраком) за президентства В.Клінтона й став важливою частиною «вісі зла» в зовнішньополітичній стратегії США з приходом до влади Дж. Буша-молодшого. Офіційний Вашингтон побоювався, що будь-які енергетичні мега-проекти, які реалізуються Іраном, можуть дати йому необхідні ресурси для реалізації ракетно-ядерної програми. Тому США тиснуть на Індію й Пакистан, аби вони відмовилися від вигідного проекту транспортування іранського природного газу (американсько-індійська співпраця в сфері мирного атома не може повністю замінити

іранські нафту й газ). До того ж, у США з'являється інформація про тренування іранських моряків в індійських військових вузах і спільні маневри обох країн. Офіційний Вашингтон зажадав від Індії вияву лояльності в цьому питанні, змусивши її проголосувати за передачу «іранського ядерного досьє», підготовленого МАГАТЕ, в Раду Безпеки ООН [6].

Але, як і раніше, Індія, сьому частину населення якої становлять мусульмани, потребувала підтримки впливового в ісламському світі Ірану - й на противагу Пакистану, і для заспокоєння абсолютистських режимів Аравійського півострова, де працюють сотні тисяч заробітчан-індусів. До того ж, обидві країни об'єднує давня арійська культурно-цивілізаційна спадщина, а через територію Ірану проходить найближчий транзитний шлях як до Афганістану, так і до країн Центральної Азії, багатих на енергоносії, але з недостатньо розвинутою легкою промисловістю.

Зрештою, офіційний Нью-Делі не мав морального права чинити тиск на Тегеран, оскільки й сама Індія свого часу торувала аналогічний шлях, здобувши ядерний статус попри активний супротив світової спільноти. Чимало шкодила стратегічному партнерству зі США завдала також тісна співпраця Індії з Російською Федерацією як продовжувачем і правонаступником СРСР. Це військово-технічне співробітництво, й помітна координація політики обох держав в рамках ООН та її спеціалізованих установ. Особливо драгувала офіційний Вашингтон відома з 1998 р. ідея Є. Примакова щодо створення геополітичної «вісі» Росія – Індія – Китай, яка діятиме на противагу США, хоча вона й видається малоймовірною.

Останнє переконливо засвідчила досить спокійна реакція офіційного Нью-Делі на американсько-британське вторгнення в Ірак навесні 2003 р., незважаючи на те, що війна була дуже непопулярною серед населення країни. Щоправда, уряд А. Ваджаї в дипломатичній формі ухилився від відрядження контингенту військ до Іраку, мотивуючи це відсутністю в суспільстві необхідної підтримки й задіяністю підготовлених миротворців у місіях за кордоном та в конфліктних зонах всередині Індії. Це викликало певне невдоволення офіційного Вашингтона [1], але чи не головна небезпека для американсько-індійського стратегічного партнерства окреслилася з неочікуваною перемогою на парламентських виборах у квітні-травні 2004 р. Індійського національного конгресу (Індіри) (ІНК(І)), надто після того, як з'ясувалося, що парламентськими партнерами урядової коаліції Об'єднаного прогресивного альянсу в нижній палаті – Лок сабхі будуть депутати від Лівого фронту за участю Компартії Індії (марксистської) (43 мандати з 543-х), Компартії Індії (10 мандатів), Револьюційної соціалістичної партії (3) і Форвард блоку (3).

В ході двосторонніх зустрічей протягом 2004 р. індійська сторона отримала значно менше, ніж очікувала, від попередньо досягнутих із Вашингтоном домовленостей, зокрема в ядерній, військовій та науково-технічній галузях, а також у сфері мирного дослідження космосу. Крім того, незважаючи на неодноразові заклики Індії на адресу США щодо стримування військово-технічного співробітництва з Пакистаном, офіційний Вашингтон фактично принизив Нью-Делі, навіть не поінформувавши його завчасно про надання Ісламабаду статусу «найважливішого союзника США поза межами НАТО».

Але призначення „батька неоліберальних реформ” Індії - М. Сінгха на найвищу державну посаду прем'єр-міністра дещо заспокоїло американців. Та й геополітичні чинники, що диктували для США необхідність налагодження

глобального партнерства з Індією, виявилися достатньо вагомими. Адже щорічні темпи економічного зростання цієї країни упродовж останніх двох десятиліть становлять 6-8 %, і, за прогнозами американських експертів, Індія до 2020 р. з населенням більше 1,3 млрд. чол. посяде третє місце після КНР і США у переліку «економічних наддержав».

Прорив у двосторонніх американсько-індійських відносинах стався під час офіційного візиту до Вашингтона 18-20 липня 2005 р. М. Сінгха, хоча спершу поїздка планувалася як ознайомча. Але підписання в ході переговорів Декларації про співробітництво в галузі мирного використання атому стало початком формування позитивної позиції Вашингтону зі скасування односторонніх санкцій за атомні випробування 1998 р. та розбудови повномасштабного ядерного співробітництва з Індією. Прагнучи зберегти регіональний баланс та нівелювати негативну реакцію з боку Нью-Делі на надану в березні 2005 р. Сполученими Штатами згоду з продажу винищувачів F-16 Пакистану, Вашингтон запропонував Індії низку важливих ініціатив. Задекларований за результатами візиту новий рівень співробітництва – «глобальне партнерство» - відкрив ширші перспективи співпраці в економіці, енергетиці та захисті довкілля, в боротьбі з розповсюдженням ЗМЗ, питаннях міжнародної безпеки, боротьби зі СНІД тощо [5].

Відповідаючи на побажання індійської сторони, Дж. Буш-молодший вперше запропонував Індії розглянути програму співпраці в сфері «мирного атому». Він наголосив, що Індія є передовою державою з розвиненими ядерними технологіями, але не передає їх третім країнам. Сторони започаткували робочі групи для поглиблення енергетичного діалогу в таких сферах як нафта і природній газ, електроенергія, екологічно чисте вугілля, відновлювана енергія, ядерна енергетика. З підписанням тоді ж двосторонньої рамкової Угоди в сфері науки та технології поліпшилася кооперація між урядовими агенціями, приватним сектором та науковими установами в академічних дослідженнях космосу, енергетики, нанотехнологій, медицини та інформатики.

Згідно з цією угодою, зберігається механізм започаткованого в 2000 р. Індійсько-американського форуму з питань науки та технологій та існуючий з 1987 р. «Фонд рупії». А відповідно до Рамкової угоди з посилення безпеки на морських комунікаціях планувалося тісніше залучити Індію до реалізації ініціативи «Контейнерна безпека», що передбачає догляд вантажів на морських транспортах та в портах. Угодою передбачені не лише поставки американської техніки «четвертого покоління» для 1,3-млн. індійських Збройних сил (третьох за чисельністю на планеті – після КНР і США), але й можливість її виготовлення в Індії на ліцензійній основі з передачею технологій ВПК.

Регулярні контакти у військовій сфері відбуваються в рамках Групи з оборонної політики (очолюється заступником міністра оборони США з політичних питань та міністром оборони Індії) та Спільної робочої групи щодо боротьби з тероризмом (під головуванням Координатора з питань боротьби з тероризмом держдепартаменту США та заступника держсекретаря МЗС Індії). Військовий компонент є відчутним у роботі Групи з кооперації у сфері високих технологій, яка функціонує в межах Економічного діалогу. Створено було й Групу з військово-технічного співробітництва, що, крім вивчення та аналізу стану і перспектив ВТС,

займається питаннями спільного виробництва озброєнь, технологічної кооперації та колективних науково-дослідницьких робіт.

Однак, у стосунках Індії зі США залишалися й проблемні питання, спричинені вимогами Білого дому до Нью-Делі інституціоналізувати зобов'язання в сфері нерозповсюдження ЗМЗ і технологій подвійного призначення, а також проведенням Білим домом політики «стримування та противаг» щодо Індії й Пакистану. Певною мірою їх мав урегулювати державний візит Дж. Буша-молодшого до Індії 1-3 березня 2006 р. Тоді родина Бушів відвідала меморіал Махатми Ганді, була з почестями прийнята в президентському палаці й зустрічалася в Хайдарабаді з представниками місцевих ділових кіл та селянами. Щоправда, проти перебування президента США на індійській землі протестували мусульмани столиці, що зібрались на 100-тис. демонстрацію, окремі виступи прокотилися й іншими штатами країни, де компактно проживають мусульмани, особливо в Уттар-Прадеші [6].

Головним підсумком візиту стало підписання 2 березня 2006 р. Угоди про співробітництво у сфері мирного використання атому, ратифікація якої була можлива лише за умови внесення відповідних змін до внутрішнього законодавства США (Закону про ядерну енергію 1954 р. та Закону про нерозповсюдження ядерної зброї 1978 р.). Напередодні Індія виконала свою обіцянку перед американською стороною щодо підготовки плану відокремлення цивільних ядерних реакторів від військових (відповідно 14 та 8), який був переданий Дж. Бушу-молодшому під час зустрічі з індійським прем'єром. З метою зняття з Індії санкцій, запроваджених з боку США у відповідь на атомні випробування 1998 р., та визнання світовою спільнотою ядерного статусу Індії, Дж. Буш-молодший пообіцяв ініціювати подальші зміни внутрішнього американського законодавства, а також лобіювати індійські інтереси перед країнами-членами Групи ядерних постачальників (ГЯП).

Угода про співпрацю в галузі мирного атома мала важливе значення для Індії, оскільки в її рамках було досягнуто домовленість, що передбачала відкриття індійських мирних ядерних об'єктів для інспекторів МАГАТЕ. Країна також не заперечувала проти того, аби подовжити на невизначений термін мораторій на ядерні випробування. А США визнали Індію «відповідальною державою з передовими ядерними технологіями», тим самим де-факто погодившись із її новим статусом. Разом із тим, Індія (як і Пакистан та Ізраїль) так і не підписала Договір про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 р., чим дала критикам політики Дж. Буша-молодшого в Конгресі привід говорити, що президент грубо порушив сформований за кілька десятиліть світовий режим нерозповсюдження ядерних технологій, тим самим створивши небезпечний прецедент.

Президент Дж. Буш-молодший виправдовував своє рішення тим, що підписання угоди скоротить критичну залежність Південної Азії від імпорту енергоносіїв та стабілізує на них світові ціни. Вона також посилить індійську економіку, яка зможе в перспективі купувати більше американських товарів та послуг. Виграють від реалізації її положень і американські компанії, що раніше могли тільки спостерігати, як російські підприємства виконували багатомільярдні замовлення Індії в атомній галузі. Індія й США намітили також спільні проекти в мирному дослідженні космосу, що стосуються, зокрема, супутникової навігації, - здійснення запусків американських супутників за допомогою індійських засобів виведення на орбіту. Крім того, було досягнуто домовленості про те, що індійська

космічна станція «Чандраян-1», яка готується до старту на Місяць, матиме на борту два комплекти американського дослідницького обладнання.

Динамічний характер розвитку двосторонніх взаємин дозволив Білому дому стверджувати, що глобальне партнерство між США та Індією стає найпомітнішою рисою світової економіки, політичних процесів сьогодення й свідченням провідної ролі Америки в міжнародних справах. А практичною реалізацією задекларованих у ході візиту намірів сторін став той факт, що 10 березня 2006 р. адміністрація президента США передала на розгляд Конгресу попередні пропозиції до змін внутрішнього законодавства США в рамках імплементації домовленостей. 27 та 29 червня 2006 р. профільні комітети з міжнародних відносин Палати представників та Сенату США проголосували за відповідний законопроект, а наступного місяця на заміну поправок до Закону про ядерну енергію та Закону про нерозповсюдження ядерної зброї президентська адміністрація внесла на розгляд Конгресу проект окремого Закону про співробітництво у сфері мирного використання ядерної енергії. Його було схвалено вже 31 липня 2006 р. Палатою представників, 17 листопада – Сенатом, а 9 грудня 2006 р. він був підписаний президентом. Закон гарантував право Індії на розширення двостороннього співробітництва зі США в ядерній галузі й уможливив ратифікацію Угоди про співробітництво в сфері мирного використання атому та став підставою для зняття з Індії санкцій США.

Водночас продовжували розвиватися інші сфери американсько-індійського партнерства, зокрема, під час візиту до Індії 18-20 березня 2007 р. міністра енергетики США С. Бодмана було визначено перспективні напрямки співробітництва в енергетичній сфері. Але невдовзі позначилися негативні тенденції в позиції індійського уряду щодо умов імплементації згаданої угоди: якщо в серпні-вересні 2007 р. метою уряду й керівництва ІНК (І) було будь-якою ціною «проштовхувати» це питання, попри жорстку опозицію з боку своїх зовнішніх союзників у парламенті – лівих партій, то низка подальших заяв прем'єр-міністра Індії М. Сінгха й голови ІНК(І) С. Ганді засвідчили, що правляча коаліція виявилася не готовою добиватися імплементації цього документу (особливо з огляду на наближення парламентських виборів у квітні-травні 2009 р.).

Тому міністр закордонних справ Індії П. Мукерджі під час відвідин США наприкінці березня 2008 р. поінформував Дж. Буша-молодшого й К. Райз, що в разі форсування урядом імплементації Угоди про співробітництво в сфері цивільної ядерної енергетики антиамериканськи налаштовані індійські компартії можуть спровокувати урядову кризу та дострокові парламентські вибори, які правлячій коаліції не потрібні. З огляду на внутрішньоіндійські реалії та наближення президентських виборів у власне США, адміністрація президента змушена була понизити тональність власних жорстких заяв на адресу уряду Індії.

Натомість 27 вересня 2008 р. Палата представників Конгресу США схвалила (298 голосів – «за», 117 – «проти») Угоду 2006 р., а незадовго до цього ГЯП, за активного сприяння США, скасувала накладене на Індію ще в 1974 р. (після першого випробування стаціонарного ядерного пристрою «Усміхнений Будда») ембарго щодо поставок до неї атомних технологій та урану. Це дозволило американським компаніям заробляти десятки мільярдів доларів на безмежному індійському енергетичному ринкові. 1 жовтня 2006 р. Угоду 86-ма голосами затвердив сенат

Конгресу США, а 8 жовтня Дж. Буш-молодший підписав відповідний Акт схвалення ядерного співробітництва й підтвердження режиму нерозповсюдження.

Таким чином, задля підтримання довгострокового партнерства з Нью-Делі офіційний Вашингтон змушений виходити з тези про «винятковість Індії», однак мало ймовірно, щоб вона перетворилася на підконтрольного поплічника США, готового приєднатися до будь-якої їхньої вдалої чи програшної авантюри будь-де в світі. Індія не стане ще одним військово-політичним союзником США на кшталт Британії чи Японії, але й не перетвориться на азійську Францію, яка прагне до тактичної незалежності в рамках формального альянсу. Та й Сполучені Штати потребують не просто зговорливих союзників, але сильних і політично сумісних партнерів.

Білий дім зазвичай заперечує, що глобальне партнерство з Індією спрямоване на стримування КНР, хоча фактично реалізовується саме стратегія перетворення її на союзника для завершення військово-політичного «оточення» Китаю. Прогресуюча Індія часом може створювати труднощі для США, зокрема в ООН, але в цілому її зусилля будуть спрямовані на захист і просування численних проектів, що вона поділяє з Вашингтоном. На сьогодні для Індії склалась вельми сприятлива ситуація у взаєминах зі США - перехід контролю над Конгресом США до Демократичної партії та перемога її кандидата на президентських виборах 4 листопада 2008 р. На відміну від республіканців, відомих у минулому своїм певним пропакистанським ухилом, демократи в контексті суперечки Індія - Пакистан завжди віддавали перевагу індійській стороні.

Звичайно, очевидна нерівність економічних (за підсумками 2009 р. ВВП США й Індії за паритетом купівельної спроможності становив відповідно \$ 14,26 трлн. і \$ 3,561 трлн., а на душу населення - \$ 46400 і \$ 3100) та військово-політичних потенціалів Індії й США, відсутність сталої традиції політико-дипломатичної кооперації й бюрократичний спротив тіснішим зв'язкам будуть, як і раніше, перешкоджати прискоренню та розширенню масштабів стратегічної співпраці. Але водночас важко заперечити, що в найближчій перспективі Індія матиме більше спільного саме зі США, аніж з будь-якою іншою великою державою.

Як одна з держав, що дістають максимальну вигоду з прискорення глобалізації (справжньою сенсацією став ривок Індії у своєрідному світовому інвестиційному змаганні: з шостого місця за привабливістю для іноземних вкладників у 2003 р. вона протягом двох років перескочила на друге (після КНР), на кінець 2009 р. обсяг прямих іноземних інвестицій склав \$ 161,3 млрд., причому головними галузями для інвестування в Індії стали інформаційні технології й виробництво програмного забезпечення), Індія може зіграти важливу роль у тому, аби й інші країни «третього світу» здійснили не менш успішний перехід до участі в цьому процесі. Країна могла б посісти чільне місце в зусиллях щодо політичної модернізації Близького Сходу, один лише успіх Індії на ниві суспільної інтеграції й забезпечення прав її власної мусульманської меншини, а також у досягненні порозуміння з Пакистаном міг би стати переконливим позитивним прикладом.

Індійський досвід мав би зацікавити й вітчизняну політико-владну еліту: і як вдала модель вибудовування партнерських взаємин зі США у делікатній і чутливій для Білого дому ядерній сфері, і як приклад твердого обстоювання національних стратегічних інтересів у вкрай складному геополітичному трикутнику Індія – США –

Росія. Крім того, Індія (як і Китай) репрезентують унікальні моделі економічного розвитку, в той час як народногосподарський комплекс США внаслідок, не в останню чергу, експансіоністської зовнішньої політики, суттєво поступився своїми позиціями на світовому ринкові. Найважливіший результат реалізації індійської й китайської моделей – високі темпи економічного зростання й випереджаючий ривок у промисловому виробництві (КНР) та сфері послуг (Індія) - також має непересічну практичну значимість для України.

Список використаної літератури:

1. India and the US fall out over Iraq // Jane's intelligence and insight foreign report. – 2003. – July 31. – P. 13–18.
2. Kissinger Henry A. The chance for a new world order / Kissinger Henry A. // The International Herald Tribune. – 2009. – January 12. – P. 12–14.
3. Nuclear deal announced as Bush visits India // USA Today. – 2006. – March 2. – P. 6–7.
4. Official site of Indian ministry of external affairs : Country briefings : India – USA bilateral relations. – Режим доступу : <http://meindia.nic.in/>
5. World Factboo. – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/id.html>
6. US concerned over India-Iran ties : Rice. Internet-portal Iran news. – Режим доступу : <http://www.iranmania.com/News/ArticleView/Default.asp?NewsCode=41779&NewsKind=Current+Affairs>

*Стаття: надійшла до редколегії 27.06.2009
прийнята до друку 24.09.2009*

**STRATEGIC PARTNERSHIP OF «THE MOST NUMERAL WORLD'S
DEMOCRACIES»: LESSONS FOR UKRAINE**

Volodymyr Holovchenko

*Kyiv National Taras Shevchenko University
The Institute of International Relations, Department of International Relations and
Foreign Policy
Melnikova str., 36/1, 04119, Kyiv, Ukraine
e-mail: Holovchenko@ukr.net*

The article spotlighted geopolitical background of the strategic partnership's relations formation between Republic of India and USA, examined main stages of its becoming and outlined perspectives of its development in globalization's circumstances. Special attention was paid to determination of the Indian-American partnership turning's importance for Ukraine.

Key words: the foreign policy, an international terrorism, the missile-nuclear program, the strategic partnership.

**СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПАРТНЁРСТВО «САМЫХ МНОГОЧИСЛЕННЫХ
ДЕМОКРАТИЙ МИРА»: УРОКИ ДЛЯ УКРАИНЫ**

Владимир Головченко

*Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко
Институт международных отношений, кафедра международных отношений
и внешней политики*

ул. Мельникова, 36/1, 04119, Киев, Украина

e-mail: Holovchenko@ukr.net

В статье проанализированы геополитические основания для формирования отношений стратегического партнёрства между Республикой Индия и США, рассмотрены главные этапы его становления и определены перспективы развития в условиях глобализации. Отдельное внимание уделено выяснению значения опыта налаживания индийско-американского партнёрства для Украины.

Ключевые слова: внешняя политика, международный терроризм, ракетно-ядерная программа, стратегическое партнёрство.